

Islami ja budismi mõju aspekte Euroopa kultuurile

Viktor Korrovits, Alver Aria

Sissejuhatus

Kultuuriline kokkusulamine hõlmab mitmeid valdkondi, sealhulgas religioosete erinevuste aktsepteerimist inimestevahelises suhtluses. Artikli uurimisobjektiks on suhtumine kahte Euroopas levivasse teistsugusest kultuuriruumist pärinevasse religiooni — islamisse ja budismi. Seejuures on fookus islamil, budismi suhtumist vaadeldakse võrdluseks.

Islami narratiivi kandjatena saame Euroopas eristada kolme peärühma: immigrandid, nende järeltulijad ja islamiusku pöördunud kohaliku elanikkonna esindajad. Budismi järgijateks on immigrandid ja budismi tunnistavad kohaliku elanikkonna esindajad. Euroopas käsitletakse islamit ohuna kultuurile ja julgeolekule (Borell 2015: 409–421, empiiriline uuring), räägitakse vajadusest piirata sisserännet ja tõhustada moslemikogukondade integreerumist kohalikku kultuuriruumi. Budismi puhul sellist ohtu kajastavat diskussiooni ei ole, budismi tervikuna ja selle elemente kohaliku elanikkonna hulgas aktsepteeritakse.

Suhtumine religiooni ja religiooni kandvasse rühma on alati emotsionaalne ja subjektiivne. See põhineb sotsiaalsel õppimisel — ühiskonnas üldiselt valitsevatel hoiakutel ja isiklikul kogemusel. Emotsioon ei pea alati põhinema faktidel — väga tähtsad on eelarvamused ja isiklik situatsioonitaju. Emotsioon rühmasuhtes tähendab teise rühma kui terviku ja tema liikmete meeldimist või mitte-meeldimist. Mitte-meeldimine võib esineda agressiivsemas vormis — sel juhul räägime sallimatusest ehk vihkamisest.

Statistilised andmed

Erinevatesse religioonidesse kuuluvate isikute vaheline kontakt sisaldab: a) hoiakuid kontakti suhtes, b) kolmandate isikute (antud juhul riigi) loodud tingimusi. Hoiakud võivad väljenduda: a) eemale hoidumisenä teiste religioonide esindajatest, b) religioosse rühma poolse ohu tajumisenä; c) oma religioosse identiteedi säilitamise tahtena (Kanas jt 2015: 131).

2016. aasta kevadel küsitleti Euroopa kümne riigi elanikelt, kas moslemid on siia soovitud või mitte. Pew Research Center' andmetel olid tulemused järgmised: moslemeid pidas ebasoovitavaks Ungaris 72%, Itaalias 69%, Poolas 66%, Kreekas 65%, Hispaanias 50%, Hollandis 35%, Rootsis 35%, Prantsusmaal 29%, Saksamaal 29% ja Suurbritannias 28% elanikkonnast (Wike jt. 2016: 4).

Võib öelda, et:

- ▮ negatiivsus on suurem seal, kus tajutakse suuremat ohtu senisele kultuurilisele kontekstile — seda ka ajaloolise stereotüübi alusel (kas dominantne religioon on täiesti erinev või on tegemist ajaloolise vihkamisega, nagu Kreekas, Ungaris, Poolas, Slovakkias) (Triandafyllidou 2011: 9). Suhtumist mõjutab ka üldine suhtumine religiooni: usklikkus kui enamuse või vähemuse positsioon või enamuse hoiak teatud religioonide suhtes (Berlis 2016: 246).

Slovakkia peaminister Robert Fico ütles 2015. aasta jaanuaris, et kuni Slovakkia on kristlik maa, ei saa lubada 300 000–400 000 moslemi immigrandi saabumist, kes püüavad muuta riigi olemust, kultuuri ja väärtusi, oodatakse vaid seaduslikke, tarku, integreeruvaid (Clark 2016) ja isegi õiget sotsiaalset emotsiooni näitavaid (Verkuyten 2014: 3) saabujaid.

Euroopas elab teine ja kolmas II maailmasõja järgne moslemite põlvkond, kes on juba muutunud püsipopulatsiooni osaks. Nad kohanevad lääne ühiskonnaga vaevaliselt, kuid samas puutuvad sugulussidemete kaudu kokku oma päritoluriigi konservatiivse islamiga. Läänlased ja samuti moslemid käsitlevad islamit kui väljastpoolt saabunut, ülemaailmse moslemi kogukonnaga seonduvat ja kõikidesse sekulaarse elu valdkondadesse rakenduvat.

Islam pole Euroopas sümboolne mõtteharjutus, vaid ratsionaalne võitlus ressurside pärast (Koopmans 2015: 33–57). V. Tirimanna väi-

dab, et religioon iseendast vägivalda ei põhjusta. Vägivald tekib siis, kui religioon ühendada teiste sotsiaalsete, kultuuriliste, poliitiliste ja majanduslike teguritega (2007: 5–19). Võitluse õigustust kannab kultuurilise vaenlase või kultuuriliselt teiste narratiiv. Moslemeid ei nähta kohaliku, oma spetsiifilist kultuuri kandva vähemusrühmana, vaid eelkõige üksikindiviididena, kelle inimõigusi peab tagama (Sedgwick 2016: 147–163).

Põliselanikud defineerivad end riigi loojatena, õigusaktid kaitsevad põliskultuuri. Seejuures tajutakse immigrante mitteloojatena, põliselanikkonna loodut tarbivatena, mitte midagi vastu andvatena. Seda eristamist rõhutavad kodakondsusseadused, kuhu on sisse kirjutatud kohaliku kultuuri ja keele tundmaõppimise vajadus. Sisserändajatelt, s.o teistelt (Oswald 2005: 1775–1799) nõutakse identiteedi muutust, kuid assimileerumise suhtes ollakse skeptilised (Croucher 2013: 46) — osa autoreid kasutab taotluse iseloomustamiseks sõna kollaborandid (Pratt 2016: 5). Rühmaohu teooria kohaselt muutub enamusrühm vähemusrühma kultuurilise mõjukuse tugevnedes erinevustele vähem avatuks, väheneb kultuurilise mitmekesisuse taluvus ja eelistatakse immigrantide assimilatsiooni (Davies jt 2008: 308). Põliselanike kultuur pole ühtne, nad kuuluvad erinevatesse sotsiaalsetesse rühmadesse ning tegelikult ei taotleta kohaliku kultuuri ühtsuse kaitset, vaid seniste sotsiaalsete rühmade kultuuritasakaalu säilitamist.¹

- ▮ Moslemitele omistatakse teatud omadusi, mille alusel võib neid liigitada nn halbade inimeste hulka.

Pew' uurimiskeskus² on konstrueerinud vihkamise indeksid: sotsiaalse vihkamise indeksi (*Social Hostility Index*, SHI) ja sellega seotud religioosse vihkamise indeksi (*Religious Hostility Index*, RHI). Et valitsus peab subjektiivsete hoiakute põhjal tekkivaid vastuolusid reguleerima,

¹ Et vastuolu ei ilmne mitte ainult religiooni pinnalt, näitavad nii moslemite kui ka arengumaadest ja Ida-Euroopast saabunud kristlaste halvustamise juhtumid. Religioon on sama, kuid erinevused on kultuuris, mida religioon võimendab.

² Pew' uurimiskeskus (Pew Research Center: Religion and Public Life) on Washingtonis asuv üleilmseid uuringud korraldav mittetulunduslik organisatsioon, mis analüüsib ühiskonnaelu valdkondi, sealhulgas religioosseid suundumusi. <http://www.pewforum.org/2015/02/26/religious-hostilities/>.

siis seda kajastatakse valitsuse piirangute indeksiga (*Government Restriction Index*, GRI).

Sotsiaalse vihkamise kümnepunktilise skaalaga mõõdetakse indiviidide, organisatsioonide ja sotsiaalsete rühmade religioosset vihkamist ning see sisaldab 13 mõõdet. Valitsuse piirangute kümnepunktilise skaalaga mõõdetakse valitsuse meetmeid (20 meetet) uskumuste leviku piiramiseks ja rituaalide keelustamiseks (Grim 2013: 4).

Pew' indekseid põhjal võib väita, et religioosset erinevust nähakse probleemina, vihkamine ja diskrimineerimine religioosse tunnuse alusel on kasvanud ja valitsused on rohkem hakanud reguleerima religiooni kui sotsiaalseid konflikte tekitavat valdkonda. Euroopas valitsused käsitlevad islamit seoses integratsiooniga (Foner, Alba 2008: 368), lääne ühiskonna arusaamisega usulisest sallivusest ja indiviidide rakendusega tööturul (Amnesty International 2012: 105–113). Euroopas on valitsuste piirav tegevus mediaanina madalam kui üleilmne keskmine — üleilmselt 2,3; Euroopas 1,9; Eestis 0,4 (2014. a andmed).³ Pew' uurimiskeskus on kokku kogunud andmeid 198 riigi (territooriumi) kohta. Eestis on autorite arvates religioosse vihkamise indeksi madala määra põhjuseks eelkõige inimeste religioosne teadmatus: religiooni tajutakse formaalse kohustusena, inimestel puudub oma arvamus. Valitsusel puudub vajadus rakendada meetmeid seetõttu, et religioossete konfliktide oht on väiksem kui teistes riikides.

- ▶ Moslemeid tajutakse Euroopas laialdaselt ja stereotüüpselt religioosset konservatiivsetena (Strabac, Listhaug 2008: 268–286, empiirilised uuringud).

Euroopas on ilmalik võim lahutatud kiriklikust ja religioosus on inimese eraasi. Ilmalikus riigis keeldub rahvastiku enamik tunnustamast igasuguse religioosse rühma ülemvõimu, isegi dominantse religioosse rühma rituaalide järgi korraldatavad avalikud tseremooniad kannavad pigem sümboolset tähendust kui omavad sisulist mõju (riiklikud tänu-palved, ehitiste sisseõnnistamised).

³Vt PEW-Templeton Global Religious Futures: Europe. Restrictions on Religion. 2014. http://www.globalreligiousfutures.org/regions/europe/religious_restrictions#/?region_name=All%20Countries&restrictions_year=2014

Siinkohal esitame Münsteri ülikooli uurimuse (2010. aasta, 1200 türgi päritolu vastajat) „Integration und Religion aus der Sicht von Türkeistämmigen in Deutschland“ tulemused (Pollack jt 2016).

Münsteri ülikooli uuring 1 – väitega nõus % vastanutest

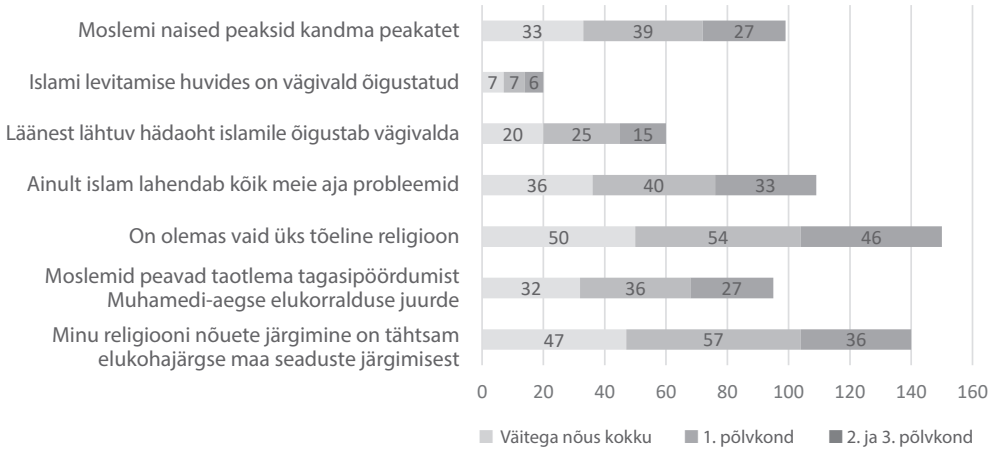

Diagramm 1. Münsteri ülikooli uuring 1

Münsteri ülikooli uuring 2 – väitega nõus % vastanutest

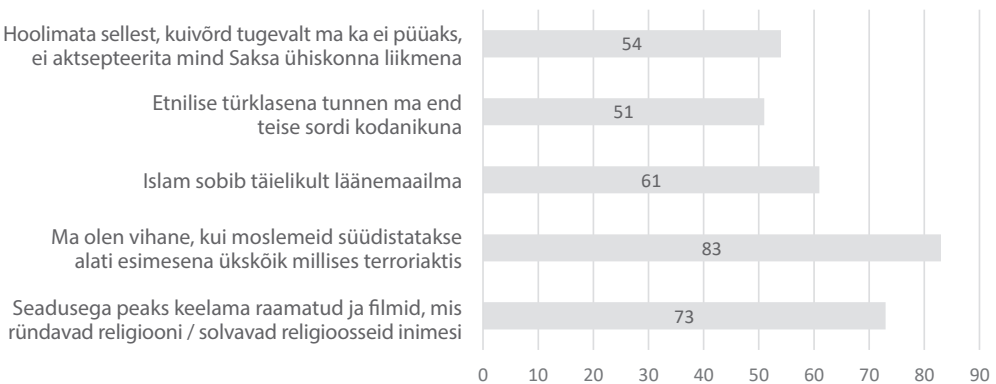

Diagramm 2. Münsteri ülikooli uuring 2

Diagrammidest 1 ja 2 näeme järgmist.

- ▶ Oma religiooni tõekspidamiste kõrgemale tõstmine riigi seadustest näitab, et kokku 51% vastanutest ei tunne end sotsiaalselt kohanenuna — nad on teise sordi kodanikud. 54% ütleb, et pingutustest hoolimata ei aktsepteerita türk-lasi Saksa ühiskonna liikmetena. 83% tajub, et moslemeid süüdistatakse alati terrorismis.
- ▶ Moslemite vastuseid võib vaadelda reaktsioonina läänemaailmale ja lääne elanikkonna suhtumises moslemitesse kui ebalojaalsetesse kodanikesse. Sulgumise⁴ tulemusena eelistatakse islami tõekspidamisi riigi seadustele (47%),⁵ islamit peetakse ainsaks tõeliseks religiooniks (50%), eelistatakse tagasipöördumist Muhamedi-aegse elukorralduse juurde (32%), nähakse kõikide probleemide lahendust ainult islamis (26%).

Vastuseisu riigiga ennustavad moslemite seisukohad: religiooni solvamise keelamine (sõnavabaduse küsimus), vägivalla õigustamine religioosel põhjusel, loori kandmise kohustus naistel (vastuolu individuaalse vabadusega) ja lojaalsuse küsimus.⁶ Ciftci jt (2016: 271–292) empiirilisest uuringust selgub, et religioosset identiteeti võib seostada sallimatu suhtumisega religiooselt teistsugustesse. Lääne ühiskondades on lojaalsusest tulenevad julgeolekukaalutlused tähtsamad kui kultuuriline erinevus, kuid tänu kohaliku kultuuri tundmisele aktsepteerivad kohalikud teisest kultuurist tulnud isikuid rohkem (Asendorpf, Motti-Sefanidi 2017: 2).

Islami ja budismi doktriini erinev tajumine

Läänlased tajuvad islamit kui religiooni, mis on seotud moslemikogukondadesse kuulumisega ja mida pigem talutakse. Moslemikogudused

⁴ Sulgumisega seonduvad sellised islami õpetlaste seisukohad, mis kutsuvad moslemeid rahule jätma, võimaldama neil rahulikult omaette mošeedes palvetada ja elada oma kodudes (Ahmed 1993: 5). Mingil moel kutsub see üles isolatsioonile, avatud diskussioonist hoidumisele ning aitab kaasa põliselanike hulgas arvamusele moslemitest kui ajutisest nähtusest, millest on ohutum eemale hoida.

⁵ Õigust ei saa käsitleda kultuurilisest keskkonnast eraldiseisvana, moslemikogukonnas on islamil riiklikule õigusele mõju isegi kodanikulojaalsuse puhul (Halpèrin 2009: 352).

⁶ K. Kovalskaya (2017: 141) väidab, et Venemaal jaotatakse islam traditsiooniliseks ja ebatraditsiooniliseks islamiks, valitsuse suhtumise määrab vastavate moslemikogukondade lojaalsus valitsusele.

on võõrastele suhteliselt suletud, rituaalides osalemine rangelt reglementeeritud, islamiõpetus on kõrvalseisjatele üsna tundmatu (Helbing 2012) ja moslemite oma kogukonda sulgumine vähendab nende toimetulekuvõimet sotsiaalses keskkonnas. Moslemikultuur areneb kohalikust kultuurist lahusolevana,⁷ mitte tulevase ühise kultuuri osana. Moslemeid ei uurita ülevõetava kultuuri kandjatena, vaid eesmärgiks on sotsiaalsete ohtude õigeaegne mahasurumine.⁸

Nähes moslemeid suhteliselt halbade omadustega religioosse rühmana, võib oletada, et:

- ▶ hoidutakse kontaktidest (halbade inimestega pole mõttekas suhelda) ja seega üksikisest arusaamine ei muutu. Sellise rühma arvulist ja kultuurilise mõju kasvu soovitakse piirata;
- ▶ arusaamise muutumatus tähendab kultuuriliste erisuste säilimist ja kultuurimustrite ülekandumist ega kokkusulamist ei toimu.

Budismi puhul võime täheldada kahte suunda — esiteks budistlike õpetuste sügavat tundaõppimist ja liitumist budistlike kogukondadega. Selline suund nõuab religioosset huvi ja on esindatud üsna väikese-arvulise huljana. Kõrvalseisjad tajuvad seda budistliku elamisõpetuse omaksvõtuna, mis ei riiva kohalikku dominantset väärtussüsteemi. Teine suund on budistlike praktikate ülevõtmine budistlikku kogudusse kuulumata. Seejuures ei pruugi tõlgendamine olla üldsegi kooskõlas doktriiniga, vaid kannab kommertslikku iseloomu (Ferrier 2017).

Religioosete väärtuste tõlgendamine ja ülevõtmine moraalsetena eeldab:

- ▶ nende eraldamist kindlast geograafilisest lähtekohast — selleks tuleb ümber mõtestada tähendused teisele piirkonnale omane ja kohalik. Budismi puhul on täheldatav, et kuigi õpetuse geograafiline läte on tuvastatav, võime rääkida budismi läänelikust tõlgendusest ja läänes asuvatest keskustest. Selline budism on vastuvõetav läänlasele, kes tajub õpetust kohaliku kultuuri

⁷ Moslemi hiphopis on tähtsal kohal rühmakuuluvus, mida mittemoslemist muusikutel on raske väljendada (Nilan 2017: 127–148).

⁸ Eksisteerib kaks lähenemist: a) religioon kui kultuur, b) religioon kui ideoloogia (Williams 1996: 368). Kui moslemid nõuavad islamireglite aktsepteerimist kohtutes või rakendavad vägivalda, siis omandab islam ideoloogia tähenduse (Vatikiotis (1987) 2016).

koostisosana. Islamit iseloomustab kuuluvus teise piirkonda, kuigi on tehtud katseid luua Euroopa islamit;

- ▮ sotsiaalse võrgustiku ümberkujunemist ja erinevate võrgustike seostumist.

Enne läänlastele tutvustamist on budismi iseloomustatud kui erinevate doktriinide ning kohalike praktikate ja uskumuste mosaiiki. 19. sajandi jooksul löid lääne õpetlased ja koloniaalametnikud budismi nn budismi protestantliku vormi (Schober 2012: 14, Higgins 2012: 112, Baumann 1997: 270). 20. sajandi viiekümnendatel-kuuekümnendatel aastatel soodustasid budismi tutvustamist koloniaalsõjad Aasias, millest võtsid osa lääne noormehed. Samasse perioodi jäävad popkultuuri esindajate katsed viia budistlikke praktikaid muusikasse, kunsti, filmi (Feichtinger 2014: 28–43), sporti jne (Borup 2016: 41–55). Budismi nn maaletoojateks olid peamiselt läänlased, keda rühmateooria järgi peeti omadeks. Neil oli autoriteeti, et olla kultuuriliseks eeskujuks. Modernne budism pole ainuüksi lääne teoloogilise mõtte arendus, budismi aitasid lääne jaoks vastuvõetavaks muuta Aasia budistid (Mahan 2008). Tänapäeval on uue budismi esindajad läänes haritud, edukad ja nende viljeldav budism on segu mitmesugustest suundadest ning praktikatest (Coleman 2002). Tekkinud on budistlikke väärtusi edasi kandev sotsiaalne võrgustik, mis muuhulgas mõjutab vanemate valikuid lastele hariduse andmisel (Cirklovā 2012: 263).

Budismi levik Euroopas on seostatav vastureaktsiooniga ratsionaalsele kapitalismile, selle aluseks olevale protestantismile ja kapitalismi kriisile. Budism on emotsionaalselt seostatav indiviidi enesearenguga (Morgan 2013: 509), senisest erineva sümbolse tee otsinguga — budistlik sotsiaalne kriitika on seotud nn *spiritus*'e ümberkujundamisega.⁹ Protestantlikku kapitalismi nähakse sotsiaalse ebavõrdsuse ja konfliktide tähtsa allikana, kapitalismi vaimu muutmine toimub inimese siseväärtusarengu kaudu — inimestevahelistes suhetes on vaja hüljata kasulikkuse ratsionaalne kalkuleerimine.

Et kapitalistikus ühiskonnas pole võimalik elada ratsionaalsete tehinguteta, siis kujuneb välja isik, kes on seesmiselt väärtuspõhiselt otsustav,

⁹ Budismi tajutakse läänes: a) kui loodusrahvaste psühholoogiat, b) kui lääne psühhoteraapia osa, c) kui uut budistlikku liikumist, mis on kriitilises dialoogis lääne ateistliku teadusega (Virtbauer 2012: 251).

kuid kaaskodanike suhtes instrumentaalselt ratsionaalne — ta ei tekita teistele kodanikele liigseid kontaktikulusid ega sea sotsiaalseid ja sümboolseid barjääre. Dominantse religiooniga puuduvad vastuolud ja on võimalik dialoog (Human 1998: 394), budistlike väärtuste kandjad on osa põlisest populatsioonist ja neid tajutakse omadena.

Budistlikke tavasid on rakendatud võrdlemisi vabalt (seda suunda on nimetatud ka sekulaarseks budismiks),¹⁰ kusjuures narratiivid pole nii võrd religioossed, kuivõrd seotud tervisliku toitumisega, energia liikumisega kehas jne. Budismi saab viljelda ka selline inimene, kes suhtub igasugusesse religiooni vaenulikult. Põhimõtteliselt saab sellise kohandumise puhul jätta alles senised väärtused, mistõttu ei teki väärtuste kokkupõrget.

Kuna budistide hulka kuulub suhteliselt väike osa populatsioonist, siis ei saa neil olla võimuambitsioone. Euroopas on budism poliitika-väline ja kuulub privaatsfääri. Euroopa budistid ei nõua sotsiaalsete institutsioonide lammutamist ja seega puudub vajadus rakendada nende suhtes valitsuse piiranguid. Ei teki valikut, kas esmajärjekorras kehtib riigi seadus või religioosne reegel, sest seadus üldiselt ei reguleeri religioosset reegleid. Budismi sisenemise ja väljumise barjäärid on madalad, ümbermõtlemine ei too kaasa sotsiaalseid karistusi.

Kuna budismi tutvustatakse sageli kommertslikel eesmärkidel, siis vastavad keskused pole osavõtjate suhtes eriti ranged. Paljudel juhtudel on üritused avatud ka mittebudistidele, rituaalidest võib osa võtta valikuliselt ja osavõtust võib loobuda. Budistlik sümboolika ei astu võitlusse kohaliku kultuurisümbolika, neid on isegi võimalik tõlkida dominantkultuuri. Võib arvata ka, et budistlike elementide sissetoomine ei muuda sotsiaalsete rühmade kultuuride tasakaalu, sest budismi mõju on selleks liiga nõrk.

Islamile on ajalooliselt omistatud vaenlase (Campbell 2015: 8), paljudes kirjandus- ja kunstiteostes antud moslemitele sissetungija tähendus. Islamiühiskondade keskaegne panus antiikkultuuri säilimisel on suhteliselt vähe tuntud ja seda teavad peamiselt haritud ringkonnad. Seoses immigratsioonilainega on tänapäeval rahvahulkade seas islami

¹⁰ Protestantlikku budismi on vastukaaluks lääne kristlusele, kuid püüab budismist lääne inimese jaoks välistada liigse mütolooilise ja rituaalse aspekti. Sekulaarne budism on eelkõige budismi mittereligioosne vorm, mis püüab rakendada budismist pärit teaduspraktikaid eelkõige teraapilistel eesmärkidel.

kandjatena teadvustatud väheharitud põgenikud, kes on sageli konflikt-
sed, abivajavad ega ole kultuuriliselt autoriteetsed. Moslemikogukon-
dade suletuse tõttu ei kandu sealne teoloogiline diskussioon teistesse
sotsiaalsetesse rühmadesse. Ülevaade islamist on puudulikum kui tead-
mine islamist.

Euroopale on iseloomulik religioosne individualism. Isegi usklike
iseloomustatakse usklikeks kogudusse kuulumata,¹¹ millega tihtipeale
kaasneb eneseotsimine, traditsiooniliste rituaalide eitamine (Zinnbauer jt
1997: 561–564) ja mis soodustab üleminekut ühest spirituaalsest suunast
teise. Islamis sellist laialivalgumist ei aktsepteerita. Ei eristata seda, mis
kuulub jumalale ja mis inimesele — kõik kuulub jumalale ja religioossed
reeglid on vastuvaidlematuks täitmiseks (Hunter 1998). Islami seisukohalt
ei saa olla jumalast eraldiseisvat moraali ja käitumist (Morgan 2011: 2).
Seega saab kultuurivahetust ja võõraste kultuurielementide ülevõtmist
käsitleda kui pühaduse rüvetust, sest religioosne jäikus nõuab kõigi
islamireeglite täitmist kõikjal ja igal ajal. Moslemite keskused piiritlevad
üsna rangelt moslemeid ja mittemoslemeid, samuti mehi ja naisi. Viimane
eristus võib lääne kultuuriruumis kasvanud inimestele olla täiesti vastu-
võtmatu. Rituaalid ei luba osalist pühendumist, näiteks ei saa käia palve-
tamas ja siis siirduda seapraadi sööma. Lääneliku usuvabadusega seotud
usuvahetust ei aktsepteerita. Lääne tavasümboolika kasutamine ja kunst
on sageli keelatud. See kõik eristab moslemeid läänlase silmis teravalt
ja isegi heasoovliku suhtumise korral võidakse konfliktide vältimiseks
kokkupuutest hoiduda. Kui aga panna läänelike väärtuste kõrvale eel-
pool küsitlustes esitatud moslemite veendumus, et islami (ja range islami)
väärtusi ja norme tuleb levitada, siis toimubki kultuuride kokkupõrge.

Artikli autorite arvates jätkub Euroopas budismi edasine levik. Seda
võib pidurdada ainult põgenike vool Aasiast, kes toovad kaasa konser-
vatiivseid väärtusi ja kelle kogukonnad võiksid sotsiaalsetes hierarhiates
konflikte tekitada. Moslemitesse suhtumises vastandumine ei vähene,
seda võiks kõrvaldada ainult nn euroislami doktriini sõnastamine. Senine
negatiivne suhtumine moslemitesse, mis väljendub mõningatel juhtudel
vihkamise ja diskrimineerimisena, võib jääda püsima samale tasemele.

¹¹ Lääne ühiskondades on paljudele religioonist huvitatud isikutele omane „uskumine
ilma kuulumiseta“, mis tähendab, et end ei seostata koguduse kui organisatsioonilise
vormiga. Selle tulemusena väheneb kiriku kui kogukonda ühendava institutsiooni täht-
sus ja rohkenevad ametlike rituaalidega paralleelsed religioossed tegevused.

Moslemite puhul kerkib päevakorda küsimus, kas nende religioon võiks Euroopa demokraatia tingimustes tolerantsemaks muutuda — võib-olla isegi koraani mõningaid seisukohti vaidlustavana? Kas sellisel muutusel võiks olla tagasimõju traditsioonilistele islamimaadele? Mida tähendab võimaliku muutuse seisukohalt immigrandide pidev juurdevool konservatiivsetest islamimaadest? Kui pikk võiks olla muutuste periood ja kas seda saab ajalisel võrrelda kristliku narratiivi muutusega? Kas narratiivi teisenemine võiks muuta suhteid populatsiooni ülejäänud osaga või jäävad sotsiaalsed piirid ikkagi kehtima?

Autorid arvavad, et lähitulevikus vastuolud moslemi ning nii kristliku kui ka ateistliku kogukonna vahel teravnevad, sest rühmadünaamika mudelite kohaselt ennustab moslemite osakaalu kasv, et nende nõuded muuta kultuurilist tasakaalu jäävad jõusse. Samas jälgivad valitsused moslemite sotsiaalsete võrgustike levimist ja fundamentaalse islami ohu korral levikut reguleeritakse, kuid valitsuste jälgiv tegevus ei mõjuta budismi õpetamist ning budistlikke sotsiaalseid võrgustikke Euroopas see ei puuduta.

Kokkuvõtteks

Vihkamine takistab, positiivne suhtumine soodustab kultuurimustrite ülekandumist. Vihatava grupi kultuur jäetakse tähelepanuta või uuritakse seda ohu kõrvaldamise seisukohalt. Vihatava grupi liikmed tunnevad end tõrjututena ja oma identiteedi kaitseks luuakse rühmabarjääre. Positiivse emotsiooni objektiks oleva rühma kultuur võetakse üle tervikuna või üksikute elementidena. Islamit tajutakse kultuurilise ohuna, millelt ei soovita üle võtta, budismi aga elamisõpetusena, mille elemente kaasatakse põliselanike kultuuri. Budismi puhul ei taju vastuvõttev isik identiteedi kardinaalse muutmise vajadust. Islami puhul on osaline usuline pühendumine ja religiooni hülgamine lubamatu. Moslemikogukonna laienedes on paratamatud sotsiaalsed kokkupõrked, mille käigus moslemid püüavad oma arvulist mõjukust tõusuga sotsiaalses hierarhias realiseerida. Religioosse vihkamise ja valitsuse piirangute indeksid seoses islami tõusuga kasvavad. Budismi puhul ennustame põliselanike edasist positiivset suhtumist ja budistlike kultuurielementide edasist kaasamist kohalikku kultuuri. Suurel määral aitab nendele tendentsidele kaasa islami ja budismi levitajate erinev

taust — islami levikut seostatakse eelkõige väheharitud immigrantidega, budismi levik on aga seostatav kohaliku kultuuri (eriti popkultuuri) autoriteetsete esindajate huvi ja soosinguga.

Kirjandus

A h m e d, Akbar Salahuddin 1993. *Living Islam: From Samarkand to Stornoway*. UK, London: BBC Books Limited, p. 5

A m n e s t y I n t e r n a t i o n a l 2012. *Choice and Prejudice: Discrimination against Muslims in Europe*. London, pp. 105–113. <http://www.amnesty.eu/content/assets/REPORT.pdf>

A s e n d o r p f, Jens B., & Motti-Stefanidi, Frosso 2017. *A Longitudinal Study of Immigrants' Peer Acceptance and Rejection: Immigrant Status, Immigrant Composition of the Classroom, and Acculturation*. — *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, p. 2. https://www.researchgate.net/profile/Jens_Asendorpf/publication/315075633_A_Longitudinal_Study_of_Immigrants%27_Peer_Acceptance_and_Rejection_Immigrant_Status_Immigrant_Composition_of_the_Classroom_and_Acculturation/links/58c98f9ea6fdcc08b16495be/A-Longitudinal-Study-of-Immigrants-Peer-Acceptance-and-Rejection-Immigrant-Status-Immigrant-Composition-of-the-Classroom-and-Acculturation.pdf

B a u m a n n, Martin 1997. *Culture Contact and Valuation: Early German Buddhists and the Creation of a „Buddhism in Protestant Shape“*. — *Numen*, Vol. 44, Issue 3, pp. 270–295, p. 270. <http://booksandjournals.brillonline.com/content/journals/10.1163/1568527971655904/>

B e r l i s, Angela 2016. *Addressing Structural Asymmetries between Majority and Minority*. — *Studies in Interreligious Dialogue*, Vol. 26, Issue 2, pp.246–254, p. 246. DOI: 10.2143/SID.26.2.3200419 <http://boris.unibe.ch/99023/>

B o r e l l, Klas 2015. *When is the Time to Hate? A Research Review on the Impact of Dramatic Events on Islamophobia and Islamophobic Hate Crimes in Europe*. — *Islam and Christian-Muslim Relations*, Vol. 26, Issue 4, pp. 409–421. <http://dx.doi.org/10.1080/09596410.2015.1067063>

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09596410.2015.1067063>

B o r u p, Jørn 2016. *Branding Buddha* — *Mediatized and Commodified Buddhism as Cultural Narrative*. — *Journal of Global Buddhism*, Vol. 17, pp. 41–55. <http://www.globalbuddhism.org/jgb/index.php/jgb/article/view/178>

C a m p b e l l, Colin 2015. *Easternization of the West: A Thematic Account of Cultural Change in the Modern Era*. New York: Routledge

C i f t c i, Sabri, Nawaz, Muhammad Asif & Sydig, Tareq 2016. Globalization, Contact, and Religious Identity: A Cross-National Analysis of Interreligious Favorability. – *Social Science Quarterly*, Vol. 97, Issue 2, pp. 271–292. https://www.researchgate.net/profile/Tareq_Sydiq/publication/284113250_Globalization_Contact_and_Religious_Identity_A_Cross-National_Analysis_of_Interreligious_Favorability/links/565edo8e08aeafc2aac91944.pdf

C i r k l o v ā, Jitka 2012. Buddhism as a value source in the course of new identity and lifestyle formation in Czech Republic. — *Contemporary Buddhism: An Interdisciplinary Journal*, Vol. 13, No. 2, pp. 263–279. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14639947.2012.719710>

C l a r k, Hether 11.12.2016. Slovakia Passes Law Banning Islam From Being Officially Recognized as a Religion. *Christian News*. — <https://wwrn.org/articles/46430/>

C o l e m a n, James William 2002. *The new Buddhism: The western transformation of an ancient tradition*. New York: Oxford University Press

C r o u c h e r, Stephen M. 2013. Integrated Threat Theory and Acceptance of Immigrant Assimilation: An Analysis of Muslim Immigration in Western Europe. — *Communication Monographs*, Vol. 80, Issue 1, pp. 46–62. <http://dx.doi.org/10.1080/03637751.2012.739704>

D a v i e s, Paul G., S t e e l e, Claude M. & M a r k u s, Hazel Rose 2008. A nation challenged: the impact of foreign threat on America's tolerance for diversity. — *Journal of personality and social psychology*, Vol. 95, Issue 2, pp. 308–318. <http://psycnet.apa.org/journals/psp/95/2/308/>

F e i c h t i n g e r, Christian 2014. Space Buddhism: The Adoption of Buddhist Motifs in Star Wars. — *Contemporary Buddhism: An Interdisciplinary Journal*, Vol. 15, No. 1, pp. 28–43. <https://doi.org/10.1080/14639947.2014.890348>
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14639947.2014.890348>

F e r r i e r, Morwenna 0.01.2017. Buddha branding is everywhere – but what do Buddhists think? — *The Guardian*. <https://wwrn.org/articles/46563/>

F o n e r, Nancy & A l b a, Richard 2008. Immigrant Religion in the U.S. and Western Europe: Bridge or Barrier to Inclusion? — *International Migration Review*, Volume 42, No. 2, pp. 360–392. http://scholar.google.com/scholar?q=Foner%2C+Nancy+%26+Alba%2C+Richard+2008.+Immigrant+Religion+in+the+U.S.+and+Western+Europe%3A+Bridge+or+Barrier+to+Inclusion%3F+%E2%80%93+International+Migration+Review%2C+Volume+42%2C+%E2%84%96+2%2C+pp.+360-392.&btnG=&hl=en&as_sdt=0%2C5

G r i m , Brian J. 2013. Gross-national influences on social hostilities involving religion and government restrictions on religion. — *Review of Faith & International Affairs*, Vol. 11, Issue 11, pp. 3–9. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15570274.2013.829988>

H a l p è r i n , Jean-Louis 2009. The Concept of Law: A Western Transplant. — *Theoretical Inquires in Law*, Vol.10, pp. 333–354. http://scholar.google.com/scholar?hl=en&q=Halp%D1%9orin%2C+Jean-Louis+2009.+The+Concept+of+Law%3A+A+Western+Transplant.+Theoretical+Inquires+in+Law%2C+Vol.10%2C+pp.+333-354.&btnG=&as_sdt=1%2C5&as_sdtp=

H e l b i n g , Marc 2012. *Islamophobia in the West: Measuring and explaining individual attitudes*. New York: Routledge.

H i g g i n s , Winton 2012. The Coming of Secular Buddhism: a Synoptic View. — *Journal of Global Buddhism*, Vol. 13, pp. 109–126, p. 112. http://scholar.google.com/scholar?q=Higgins%2C+Winton+2012.+The+Coming+of+Secular+Buddhism%3A+a+Synoptic+View.+Journal+of+Global+Buddhism%2C+Vol.+13%2C+pp.+109-126%2C+p.+112&btnG=&hl=en&as_sdt=0%2C5

H u m a n , Gavin 1998. Towards a New Religious Dialogue: Buddhism and Post-modern Theology. — *The Heythrop Journal*, Vol. 39, No. 4, pp. 394–412. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2265.00086/full>

H u n t e r , Shireen T. 1998. *The Future of Islam and the West: Clash of Civilizations or Peaceful Coexistence*. Published with the Center for Strategic and International Studies. Westport, Connecticut and London: Greenwood Publishing Group

K a n a s , Agnicska, Peer Scheepers and Carl Sterkens 2015. Interreligious contact and outgroup trust: Findings from conflict and non-conflict regions in Indonesia and the Philippines, pp. 121–146. — Carl Sterkens, Paul Vermeer (Eds.) *Religion, Migration and Conflict*. Zürich: Lit Verlag GmbH & Co. KG Wien

K o v a l s k a y a , Kristina 2017. Nationalism and Religion in the Discourse of Russia's „Critical Experts of Islam“. — *Islam and Christian-Muslim Relations*, Vol. 28, pp. 141–161. <http://dx.doi.org/10.1080/09596410.2017.1284971>

K o o p m a n s , Ruud 2015. Religious Fundamentalism and Hostility against Out-groups: A Comparison of Muslims and Christian in Western Europe. — *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 41, No. 1, pp. 33–57. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.2014.935307?journalCode=cjms20>

M o r g a n , Jeffrey 2013. Buddhism and Autonomy – Facilitating Education. — *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 47, No. 4, pp. 509–523. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12031>

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9752.12031/full>

M o r g a n, John H. 2011. Beyond ethical theism: Islamic morality as a service to God. — *Contemporary Islamic Studies*, Vol. 1, pp. 1–5. <http://www.qscience.com/doi/pdf/10.5339/cis.2011.1>

N i l a n, Pam 2017. *Muslim Youth in the Diaspora: Challenging Extremism Through Popular Culture*. New York, Routledge

O s w a l d, Debra L. 2005. Understanding Anti-Arab Reactions Oost-9/11: The role of threats, social categories, and personal ideologies. — *Journal of applied Social Psychology*, No. 34, pp. 1775–1799. DOI: 10.1111/j.1559-1816.2005.tb02195.x. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02195.x/full>

P E W - T e m p l e t o n Global Religious Futures. Europe. Restrictions on Religion. 2014. http://www.globalreligiousfutures.org/regions/europe/religious_restrictions#/?region_name=All%20Countries&restrictions_year=2014

P o l l a c k, Detlef von, Müller, Olaf, Rosta, Gergely, & Dieler, Anna 2016. *Integration und Religion aus der Sicht von Türkeistämmigen in Deutschland: Westfälische Wilhelms-Universität Münster*. [Vörgumaterjal] https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/religion_und_politik/aktuelles/2016/06_2016/studie_integrat_ion_und_religion_aus_sicht_t_rkeist_mmiger.pdf

P r a t t, Douglas 2016. Christianity and Other Faiths. — *Studies in Interreligious Dialogue*, Vol. 26, Issue 1, 5–19. DOI: 10.2143/SID.26.1.3194363. http://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=article&id=3194363&journal_code=SID

S e d g w i c k, Mark 2016. Muslim Minority Rights in North Western Europe. — *Studies in Interreligious Dialogue*, Vol. 26, Issue 2, pp. 147–163. DOI: 10.2143/SID.26.2.3200412 <http://poj.peeters-leuven.be/content.php?id=3200412&url=article.php>

S c h o b e r, Juliane 2012. *Modern Buddhist Conjunctures in Southeast Asia*. — David L. McMahan. (Toim.) *Buddhism in the Modern World*. London & New York: Routledge, pp. 9–28

S t r a b a c, Zan, & L i s t h a u g, Ola 2008. Anti-Muslim prejudice in Europe: A multilevel analysis of survey data from 30 countries. — *Social Science Research*, Vol. 37, Issue 1, pp. 268–286. https://www.google.ee/?gws_rd=cr,ssl&ei=J2-yVYvHKMqqsAGL86CYAg

Z i n n b a u e r, Brian J., Pargament, Kenneth I., Cole, Brenda, Rye, Mark S., Butler, Eric M., Belavich, Timothy G., Hipp, Kathleen M., Scott, Allie B., & Kadar, Jill L. 1997. Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fussy. — *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 36, No. 4, pp. 549–564. <https://pdfs.semanticscholar.org/aoca/fco75of2ae35930fo2b8fdobe81fb436d636.pdf>

T i r i m a n n a, Vimal 2007. Does Religion Cause Violence? — Studies in Inter-religious Dialogue, Vol. 17, Issue 1, pp. 5–19. <http://poj.peeters-leuven.be/content.php?id=2022748&url=article.php>

T r i a n d a f y l l i d o u , Anna 2011. Addressing Cultural, Ethnic and Religious Diversity Challenges in Europe: A Comparative Overview of 15 European Countries. Italy, Florence: European University Institute and Robert Schuman Centre for Advanced Studies, pp. 1–139. https://www.google.ee/?gws_rd=cr,ssl&ei=J2-yVYvHKMqqsAGL86CYAg#q=Triandafyllidou,+Anna+%2B+Adressing&spf=1496949452932

V a t i k i o t i s, Panayiotis Jerasimof (1987) 2016. Islam and the State. New York: Routledge. <http://trove.nla.gov.au/version/238601694>

V e r k u y t e n, Maykel 2014. Identity and Cultural Diversity: What social psychology can teach us. New York and Abingdon: Routledge

V i r t b a u e r, Gerald 2012. The Western reception of Buddhism as a psychological and ethical system: developments, dialogues, and perspectives. - Mental Health, Religion & Culture, Vol. 15, No. 3, 251–263, pp. 251. <https://doi.org/10.1080/13674676.2011.569928> http://othes.univie.ac.at/22318/1/2012-02-21_9806584.pdf#page=16

W i k e, Richard, Bruce Stokes, Katies Simmons 2016. Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs: Sharp ideological divides across EU on views about minorities, diversity and national identity. — Pew Research Center, 11. july, pp. 1–45, p. 4. <https://view.joomag.com/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/0743912001468514446>

W i l l i a m s, Rhys H. 1996. Religion as Political Resource: Culture or Ideology. – Journal for the Scientific Study of Religion, Vol. 35, No. 4, pp. 368–378, p. 368. https://www.researchgate.net/publication/265314439_Religion_as_Political_Resource_Culture_or_Ideology